

Рівність людей – це фактична, реальна однаковість їхніх соціальних можливостей у використанні прав та свобод людини й у виконанні соціальних обов'язків. Зважаючи на об'єктивно зумовлену, закономірну неоднаковість властивостей, особистих здібностей, реальних можливостей кожної людини та особливість, унікальність індивідуальних умов її життя, соціальна нерівність як неминучий результат і вияв такої неоднаковості може бути частково послаблена, пом'якшена за допомогою спеціальних заходів (пільг або ж обмежень) з боку держави та інших суб'єктів суспільства.

Не може бути у діяльності поліції привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Ісаков П. М.,

*кандидат історичних наук, начальник
психологічного факультету Інституту
кримінально-виконавчої служби,
полковник внутрішньої служби*

ПЕНІТЕНЦІАРНА ПРОБАЦІЯ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Одним із найважливіших напрямів реформування Державної кримінально-виконавчої служби України та однією з актуальніших проблем захисту прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, є ефективна розбудова та функціонування пенітенціарної пробації.

Згідно зі статтею 11 (Пенітенціарна пробація) Закону України від 5 лютого 2015 року № 160-VIII «Про пробацію» пенітенціарна пробація – це підготовка осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання.

Орган пробації разом з державними органами та органами місцевого самоврядування сприяють засудженим, які готуються до звільнення, у визначенні місця проживання після звільнення, влаштуванні до спеціалізованих установ для звільнених, госпіталізації до закладів охорони здоров'я осіб, які потребують стаціонарної медичної допомоги, працевлаштуванні працездатних осіб.

Спільним наказом Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України від 3 квітня 2018 року № 974/5/467/609/280 «Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань, уповноважених

органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» (далі – Порядок № 974/5/467/609/280) деталізовано повноваження суб'єктів пенітенціарної пробації: установи виконання покарань (слідчого ізолятора), уповноваженого органу з питань пробації, органу (підрозділу) поліції, структурного підрозділу з питань соціального захисту населення, органів та закладів охорони здоров'я.

Результати анкетування 43 практичних працівників органів пробації з 20 областей (Київської, Чернівецької, Хмельницької, Херсонської, Харківської, Тернопільської, Сумської, Запорізької, Рівненської, Івано-Франківської, Полтавської, Миколаївської, Львівської, Луганської, Донецької, Дніпропетровської, Волинської, Вінницької, Одеської, Черкаської) засвідчили, що найбільш проблемними клієнтами пенітенціарної пробації є особи без певного місця проживання і паспорта, неповнолітні, особи, звільнені від відбування покарання згідно зі статтею 82 Кримінального кодексу України, безробітні.

Серед критеріїв визначення ефективності пенітенціарної пробації називалися такі, як розуміння мети пенітенціарної пробації всіма її суб'єктами; розв'язання реальних проблем її клієнтів (працевлаштування, забезпечення місцем проживання тощо), відсутність серед них рецидивної злочинності, підтримання соціальних зв'язків.

Частина респондентів пропонувала розширити коло суб'єктів пенітенціарної пробації за рахунок громадських, релігійних, благодійних організацій; підприємств різних форм власності.

100% опитаних не з Києва відзначили, що інститут волонтерів пробації не працює на практиці (їх у провінційних містах і селищах міського типу знайти практично неможливо).

Середній бал за 10-бальною шкалою оцінювання ефективності функціонування пенітенціарної пробації за відповідями респондентів становить близько 4 (деякі взагалі пропонували ліквідувати пенітенціарну пробацію).

Близько 80% опитаних відповіли «так» на питання: «Чи достатньо розпочинати проводити пенітенціарну пробацію за 6 місяців до звільнення засудженого?» (можливо, частина респондентів це зробила тому, щоб було менше роботи).

Середній відсоток засуджених, до яких застосовувалася пенітенціарна пробація і які після звільнення з УВП (СІЗО) використали надану допомогу, становить, згідно з відповідями респондентів, близько 35.

Як основні проблеми озвучено такі:

1) недостатнє фінансування;

2) відсутність службових посвідчень, недостатній рівень повноважень у працівників органу пробації, що, зокрема, заважає перевірити інформацію шляхом опитування осіб за вказаною засудженим адресою можливого проживання (пункт 4 розділу II Порядку № 974/5/467/609/280: «У разі надходження з установи виконання покарань (слідчого ізолятора) повідомлення-запиту щодо можливості проживання засудженого за обраним ним місцем проживання уповноважений орган з питань пробації звертається до органу житлово-комунального господарства, об'єднання співвласників багатопверхового будинку або органу місцевого самоврядування з метою перевірки наявності житлового приміщення, осіб, які в ньому проживають, та права засудженого на проживання в зазначеному приміщенні після звільнення.

У разі якщо право на проживання в житловому приміщенні потребуватиме погодження з фізичними або юридичними особами, уповноважений орган з питань пробації звертається для з'ясування цього питання до фізичних або юридичних осіб»);

3) відсутність у Порядку № 974/5/467/609/280 чітких строків надання відповідей на запити органів пробації від інших суб'єктів пробації (зокрема, у пункті 3 розділу II це питання дуже неконкретизовано: «Інформація, необхідна уповноваженому органу з питань пробації у процесі підготовки засуджених до звільнення, щодо вирішення питання трудового і побутового влаштування та строки її надання визначаються законодавством»). Окремі респонденти зазначили, що ігнорується та запізнюється 70-80% відповідей на запити органу пробації;

4) не зовсім задовільний стан розроблення пробаційних програм для осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі;

5) відсутність належного взаємозв'язку з УВП (СІЗО) (не завжди своєчасні повідомлення про звільнення засуджених) та необхідність спеціалізованого навчання співробітників УВП (СІЗО) з метою успішної взаємодії з працівниками органів пробації (наприклад, з УВП надходять запити про можливість працевлаштування засудженого після звільнення, але в них не вказуються його рівень освіти та кваліфікаційні навички, що автоматично робить виконання цього запиту на практиці проблематичним; органи пробації потребують від УВП (СІЗО) об'єктивних характеристик від психологів, лікарів на своїх майбутніх клієнтів; не зайвою буде інформація від УВП (СІЗО) про релігійні погляди засудженого, що дасть можливість органу пробації залучити допомогу для даного засудженого від відповідної релігійної конфесії);

б) недостатня співпраця з органами місцевого самоврядування;

7) досить часте ігнорування на місцях житлово-експлуатаційними конторами, об'єднаннями співвласників багатоквартирних будинків тощо запитів

органів пробації стосовно можливості чи підтвердження (спростування) факту проживання об'єкта пробації;

8) недостатній штат працівників органу пробації; ліквідація посад психологів улітку цього року, що вкрай негативно позначилося на якості психологічної допомоги клієнтам пробації;

9) позбавлення органу поліції обов'язків здійснювати привід до органу пробації облікових осіб, які без поважних причин не з'являються до останнього; разом з працівником органу пробації відвідувати об'єктів пробації за місцем проживання (особливо це важливо з огляду на те, що більшість працівників органу пробації — жінки, до того ж тих, що мають спеціальні звання, планується в найближчому майбутньому позбавити цих звань у рамках демілітаризації ДКВС України, що не додасть їм відповідних прав (порівняно з працівниками органу поліції) при здійсненні своїх повноважень);

10) досить часте зазначення засудженими неправдивої (неточної) інформації (здебільшого це стосується адреси можливого місця проживання);

11) структурний підрозділ з питань соціального захисту населення надає формальну відповідь у зв'язку з відсутністю в нього необхідної інформації від УВП (СІЗО) про засудженого (освіта, професійні навички, наявність чи відсутність пільг, інвалідності, важких хвороб).

Хотілося б окремо зазначити відповідь (на жаль, недеталізовану) одного з опитуваних на запитання про основні проблеми, які виникають при здійсненні пенітенціарної пробації: «Менталітет українців».

Відповідно пропонувалися такі шляхи покращення функціонування пенітенціарної пробації:

1) збільшення фінансування потреб органів пробації;

2) забезпечення повноцінними службовими посвідченнями працівників органів пробації, розширення їхніх повноважень (зокрема, доступ до відповідних державних реєстрів, право викликати, за необхідності, до органу пробації рідних, близьких осіб клієнта пробації тощо);

3) унесення до пункту 3 розділу II Порядку № 974/5/467/609/280 змін такого змісту: «Інформація, необхідна уповноваженому органу з питань пробації у процесі підготовки засуджених до звільнення щодо вирішення питання трудового і побутового влаштування, надається в строк не більше одного місяця»;

4) подальше розроблення пробаційних програм для осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі, з урахуванням передового міжнародного досвіду в цьому питанні та національних особливостей і реалій сьогодення;

5) спеціалізоване навчання працівників УВП (СІЗО) та органів пробації з метою налагодження успішної взаємодії, проведення відповідних круглих столів, тренінгів тощо;

6) обов'язковість виконання органом (підрозділом) поліції запитів від УВП (СІЗО) про перевірку можливого місця проживання засудженого, який буде звільнятися;

7) збільшення інформаційної (змістової) складової в запитах від УВП (СІЗО) до інших суб'єктів пенітенціарної пробації з метою підвищення ефективності взаємодії між ними;

8) налагодження дієвої співпраці з органами місцевого самоврядування за підтримки міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України та Державної установи «Центр пробації», оскільки зробити це самостійно органам пробації через брак повноважень досить часто проблематично (доцільно в цьому плані зробити органи місцевого самоврядування суб'єктом пробації, унісши відповідні зміни до нормативно-правових документів, що, зокрема, полегшило б своєчасне отримання відповідей на запити органів пробації від житлово-експлуатаційних контор, об'єднань співвласників багатоквартирних будинків тощо);

9) оперативне розширення (у разі потреби в конкретному органі пробації) штату працівників; для поліпшення якості роботи з об'єктами пробації нормативне закріплення співвідношення 10-15 клієнтів на одного консультанта-працівника; поновлення посад психологів на місцях у штаті органу пробації;

10) зобов'язання працівників органу поліції здійснювати привід до органу пробації облікових осіб, які без поважних причин не з'являються до останнього, разом з працівником органу пробації відвідувати об'єктів пробації за місцем проживання;

11) надання органам пробації права отримання інформації з державних реєстрів (зокрема, речових прав на нерухоме майно) при вирішенні відповідних питань своїх клієнтів;

12) будівництво державною соціальних гуртожитків (хостелів), у яких могли би проживати, за умови виконання певних правил, клієнти органу пробації окремих категорій, які мають проблеми з житлом (зокрема, якщо засуджений після звільнення обрав адресу проживання, за якою зареєстровані декілька осіб і немає їхньої одностайної згоди в питанні реєстрації за адресою цього засудженого, то виникають серйозні юридичні і подальші побутові проблеми стосовно можливості проживання засудженого після звільнення за обраним ним місцем);

13) надання уповноваженому структурному підрозділу з питань соціального захисту населення як суб'єкту пенітенціарної пробації права

видавати клієнтам пробації одноразову матеріальну допомогу (інші соціальні виплати) в разі, якщо вони цього потребуватимуть;

14) уповноваженим органам та закладам охорони здоров'я як суб'єкту пенітенціарної пробації брати на облік клієнтів пробації незалежно від місця їх реєстрації.

Таким чином, анкетування 43 практичних працівників органів пробації з 20 областей України засвідчило наявність значних проблем у пенітенціарній пробації і дало, водночас, певні дієві рецепти їх вирішення.

Ісевич О. О.,

здобувач вищої освіти ступеня

«магістр» Інституту кримінально-виконавчої служби

В'ЯЗНИЧНА СИСТЕМА ШВЕЦІЇ: ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Становлення тюремної системи Швеції припадає на середину ХІХ ст. Зведення нових тюрем до цього часу здебільшого було пов'язано з військовими потребами (Швеція вела активну боротьбу з Данією за сфери впливу в регіоні – *О. І.*). Отже, особи, засуджені до каторжних робіт повинні були зводити оборонні споруди, які одночасно виконували і функції в'язниць.

Нові для Європи пенітенціарні тенденції щодо виправлення злочинців не оминули й Швецію. В'язнична реформа у країні тривала з 1840 р. і завершилась 1894 р. В результаті впровадження ідей виправлення в країні було відкрито 3 пенітенціарія для чоловіків і 1 для жінок; 46 одиночних тюрем, 3 центральні тюрми з примусовими роботами для чоловіків, 1 для жінок і 1 для молодих волюг та неповнолітніх злочинців, яким було призначено виправне покарання. Більшість засуджених до позбавлення волі відбували покарання в одиночних камерах. А ті, хто відбував довготривале покарання – лише перші 3 роки перебували в суворому одиночному ув'язненні.

Загалом в Швеції більше утвердилась пенсільванська система. Особливе значення в умовах відбування покарання відігравали місцеві протестантські капелани, які виконували і роль психологів, і педагогів, і душпастирів [1].

Новий Кримінальний кодекс Швеції, що значно гуманізував покарання, було ухвалено 1864 р. На початку ХХ ст. до нього було внесено значні зміни. Що стосується кримінально-виконавчої системи, то зміни передбачали окремі процедури притягнення до відповідальності неповнолітніх віком 15 – 18 років, а пізніше – обмеження тюремного ув'язнення для осіб до 21 року. 1906 року